Starea actuală a dialectului istroromân

RICHARD SÂRBU

Urmaşii vlahilor balcanici medievali, stabiliți în peninsula Istria încă din secolul al XVI-lea, descendenții „românilor apuseni", sunt cunoscuți în literatura de specialitate şi sub numele de „rumeri" (cu rotacism), „cici" [1], „ciribiri" [2] sau „istrovlahi"[3] . Istroromânii de azi, totalizând câteva sute de vorbitori, trăiesc în două grupuri: în nordul peninsulei Istria, în localitatea Jeiăn (cr. Jeiane), din aşa-zisa regiune „Cicearia", unde alcătuiesc o comunitate lingvistică compactă, şi în sud, la poalele muntelui Učka (Monte Maggiore), în satul Suşnievița, precum şi în câteva cătune puțin populate sud-istriene pe valea râului Raşa, nu departe de Suşnievița (Kostârčane, Bârdo, Sucodru, Noselo ș.a.) .

Dialectul istroromân, care s-a desprins din matca sa străromână mai târziu decât celelalte două dialecte româneşti sud-dunărene – aromâna şi meglenoromâna - în decursul existenței sale multiseculare a suferit puternice influențe din partea mai multor limbi - croata, slovena, italiana (venețiana istriotă), precum şi influența limbii germane, în perioada administrației

[1] De la cr. *čiča* «unchi»; acest etnonim semnifică un conducător, un cneaz, sau provine de la numele feudalului istrian de origine vlahă Pascalus Chichio, pe moşiile căruia lucrau strămoşi ai istroromânilor de azi.

[2] Acest etnonim, după părerea unor lingvişti reflectă rotacismul, o particularitate fonetică specifică a acestui dialect: *čire* (*«cine»)* + *bire* (« *bine»*) . Credem că provine de la tc. c*eri beri «apărător de graniță, grănicer»*, întrucât, aşa cum se ştie din istorie, «vlahii–voinici», organizați în «cătune», ca apărători ai granițelor sârbeşti, adesea luptau cu turcii, beneficiind, ca recompensă, de aşa-numitul «drept valah», din partea regilor sârbi (de ex., în timpul domniei lui Uroş al III-lea). Vezi Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 9 *;* Silviu Dragomir, *Vlahii din Serbia în secolele XII – XV, "*Anuarul Institutului de Istorie Universală din Cluj", I (1922), p. 279 – 299; *Vlahii şi Morlacii*, "Publicațiile Institutului de Istorie Universală", Cluj, 1924; Idem, *Originea coloniilor române din Istria* (Academia Română, Secția Istorie, Seria III, tom. II, mem., 4), Bucureşti, 1924; idem, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul mediu*, Bucureşti, 1959; Anton Kovaz, *Dei Rimgliani o Vlahi d'Istria*, "L'Istria", 1-2, Trieste, 1946; Giuseppe Vassilich, *Sui rumeri dell'Istria. Loro sedi. Quando e donde vennero* (Riassunto storico-bibliografico), Gabinetto di Minerva, Nuova Serie, vol. XXII, 1899-1900, fascicolo primo, Trieste, 1900, p. 157-236. Cf. şi Goran Filipi, *Atlasul lingvistic istroromân*, Pola, 2002.

[3] Vezi Iosip Miličevič, *Istrovlasi ili čiribirci*, «Jadranski zbornik», 13, Pola – Rieca, 1989, p. 301 – 302..

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

austriece. Această influență multilaterală se reflectă, între altele, şi în numeroasele împrumuturi lexicale din aceste limbi.[4]

Asupra graiurilor istroromâne vorbite în partea de nord şi în cea de sud a Istriei cel mai puternic s-a manifestat, însă, influența limbii croate – standard, precum şi influența graiurilor locale croate istriene de tip ceacavian, vorbite în împrejurimi. Cu toate acestea, în special în istroromâna vorbită la Jeiăn, s-au conservat mult mai bine străvechile structuri morfosintactice, precum şi vechiul fond lexical, dat fiind faptul că jeiănenii sunt situați mai departe de principalele magistrale rutiere sau feroviare. În Suşnievița, de pildă, situată în apropierea magistralei Pazin – Labin – Rijeka, s-au menținut într-o măsură mult mai mică, în grai, structurile arhaice de tip românesc, sub influența îndelungată a limbilor croată şi italiană.

În mai multe anchete efectuate de noi în perioada 1982 - 2008, am urmărit, în speță, principalele tendințe manifestate în dialect, atât (1) la nivelul sistemului lexico-gramatical, cât şi (2) la nivelul vorbirii spontane a istroromânilor, cu referire specială la modalitățile specifice de manifestare a bilingvismului acestora şi la consecințele „dezechilibrării" lui continue[5].

Se remarcă, în primul rând, *intensificarea evoluției sale divergente* în raport cu româna (dacoromâna) şi cu celelalte dialecte româneşti suddunărene, ca o trăsătură dominantă a tendințelor lui actuale. La nivelul vocabularului, mai ales, acest lucru este cât se poate de evident. Se observă o reducere în timp a termenilor de origine latină din vorbirea istroromânilor şi înlocuirea lor cu împrumuturi slave. Astfel, lingviştii care în lucrările lor se bazează pe atestări mai vechi, ilustrează preponderența termenilor de origine latină. Sextil Puşcariu, de pildă, analizând ponderea cuvintelor de origine latină în fondul lexical esențial istroromân, constată că din 100 de cuvinte referitoare direct la corpul omului 53 sunt de origine latină şi doar 3 – de obârşie slavă, restul termenilor provenind din fondul panromanic ori au altă proveniență[6].

De asemenea, Vasile Frățilă, în amplul său studiu despre cuvintele ce denumesc părți ale corpului uman în istroromână, bazat pe atestări din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, arată că numărul termenilor de origine

---

[4] Cf. Studiul nostru *Istroromânii de azi, vlahii balcanici de odinioară,* publicat în revista *Transilvania,* nr.4, p. 26-33, Sibiu, 2009.

[5] Într-o prezentare mai amplă, această problemă a constituit subiectul lucrării pe care am susținut-o la Cel de-al 13-lea Congres Internațional al Slaviştilor, care a avut loc la Ljubljana în 2003. Cf. *Aktual'nye tendencii v istrorumynskom dialekte. Vlijanie chorvatskogo jazyka,* publicată în *"Romanoslavica"*, nr. 38, p.77-85.

[6] Cf. *Limba română,* I. Privire generală, Bucureşti, 1940, p. 193.

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

latină este cu mult mai mare decât cel al împrumuturilor slave. Mai mult, autorul citat arată că termenii referitori la cele mai importante părți ale corpului omenesc, care sunt de origine latină, s-au păstrat cu tenacitate, pe când cei ce se referă la „detalii" au fost preluați din graiurile cu care istroromânii s-au aflat în contact[7]. Din acest studiu rezultă următoarea situație: Din totalul de 125 de termeni, 59 (48,8%) sunt de origine latină, restul fiind de proveniență slavă – slavă veche, croată sau slovenă – 55 (45,6%) ori elemente din fondul autohton şi de origine italiană. În schimb, atestările mai recente făcute pe baza textelor istroromâne actuale, ilustrează o mare scădere a frecvenței de utilizare de către vorbitori a cuvintelor de origine latină, predominanța absolută având-o împrumuturile din croată.

Vom întări cele afirmate aducând în discuție două statistici pe care le-am făcut mult mai aproape de zilele noastre, cu referire la structura vocabularului istroromân, aşa cum se reflectă el în textele înregistrate în ultimele trei decenii la istroromâni. Astfel, am întocmit o statistică a termenilor cuprinşi în textele culese în perioada 1980 – 1992, pe care le-am publicat în volumul *Texte istroromâne şi glosar* (Timişoara, Editura Amarcord, 1998), în colaborare cu V. Frățilă. Situația se prezintă astfel: din totalul de 1350 de cuvinte întâlnite în texte 705 (52,2%) termeni sunt de origine slavă, inclusiv cuvinte vechi slave comune şi dacoromânei, croatisme, slovenisme, 565 (42%) sunt cuvinte româneşti de origine latină şi câțiva termeni mai recenți de circulație internațională, iar 79 (5,8%) de cuvinte sunt italienisme şi germanisme, ori de altă origine (mediogreacă), comune şi limbii române.

Chiar dacă termenii de origine latină, preluați din străromâna, au un procent mai mic în textele înregistrate de noi, în schimb ei sunt mai importanți decât împrumuturile croate, întrucât aparțin fondului lexical esențial, în timp ce împrumuturile din croată şi din celelalte limbi aparțin masei vocabularului, frecvența acestora din urmă în *texte* fiind cu mult mai mică, fapt pe care îl remarcă şi lingvistul croat August Kovačec[8]

Analiza tuturor textelor înregistrate în ultimele decenii (1982 – 2007), în localitățile menționate şi în împrejurimi, confirmă convingerea noastră că influența limbii croate, în variantele ei standard şi ceacaviană, asupra

[7] Vezi studiul *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân,* în Analele Universității din Timişoara, XXXVIII, 2000, p. 127-198.

[8] A. Kovačec, pe baza ocurențelor lexicale în textele care au alcătuit corpusul cărții sale *Dicționar istroromân – croat,* ajunge la concluzia că lexemele moştenite din româna comună reprezintă cea mai importantă componentă a textelor istroromâne glosate, cu o mare frecvență de apariții, în timp ce elementele străine (slave, în special croate, şi italiene), în ciuda numărului lor mare, ocupă un loc periferic în vocabular. Vezi *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima),* Pola, 1998, p. 306.

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

graiurilor istroromâne s-a manifestat la toate nivelurile dialectului, chiar şi în domeniul relativ mai conservator al morfosintaxei. Materialul dialectal de care dispunem reprezintă o sursă bogată de exemple ilustrative şi o bază de nădejde pentru argumentarea tezelor teoretice despre starea actuală a dialectului.

O tendință importantă manifestată la vorbitorii dialectului în discuție este frecvența mare cu care apelează ei la limba croată pe parcursul comunicării în grai. Cercetările dialectale pe care le-am întreprins asupra dialectului istroromân, vorbit de un număr din ce în ce mai redus de persoane, ne-au furnizat suficiente argumente în favoarea tezei că istroromânii prezintă un caz tipic de bilingvism asimetric. Cu timp ce trece se îngustează tot mai mult sfera de utilizare a dialectului, în favoarea limbii oficiale croate, limba populației majoritare din zonă.

Această tendință generală de diminuare a gradului de utilizare a propriului idiom este o consecință directă a acțiunii mai multor factori de natură extralingvistică, în speță, social-economici. Repercusiunile directe ale manifestării acestei asimetrii în bilingvismul istroromânilor sunt cât se poate de evidente: sporirea numărului de împrumuturi din croată, de calcuri şi semicalcuri lexicale şi gramaticale, abandonarea limbii materne pe secvențe mai mici sau mai mari de text, dezvoltarea sinonimiei lexicale interlingvistice, amplificarea întrepătrunderilor de registre lingvistice, pe măsura amplificării situațiilor reale ce se impun în actul comunicării, trecerea de la codul istroromân la cel croat şi (mai puțin) invers.

Indiferent că este vorba de bilingvismul de tip simetric sau de cel de tip asimetric, manifestarea acestuia are un caracter *activ, general* şi *obligatoriu* pentru comunitatea respectivă.

Concurența structurilor lexico-gramaticale din limba oficială şi a celor din idiomul matern se finalizează prin masive dislocări în consistența sistemului acestuia din urmă, ca şi consecință firească a presiunii tot mai puternice manifestate de limba oficială.

Această tendință, tot mai mult resimțită în special în vocabular, imprimă bilingvismului la care ne referim, în totalitatea sa, un caracter tot mai pronunțat asimetric.

Oricum, nici pe departe nu putem vorbi de o „mixtare”, de o „croatizare” a idiomului, chiar dacă se observă importante modificări ale sistemului istroromân sub presiunea graiurilor croate învecinate, căci în esența lui morfosintactică se conservă destul de bine, ci de o abandonare tot mai frecventă din partea vorbitorilor în comunicare a propriului idiom şi de treceri aproape pe neobservate de la codul limbii materne la cel croat, treceri explicate de cele mai multe ori şi prin uitarea pentru moment a unor cuvinte

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

din codul matern, ori, dimpotrivă, prin grija excesivă a interlocutorilor de a fi percepuți mai exact. În esență, se manifestă două tendințe principale: (1) amplificarea cazurilor de ***sinonimie contextuală interlingvistică şi (2)*** abandonarea cuvintelor din propriul idiom şi ***inducția contextuală a termenilor alogloți în structuri sintactice de tip croat***, cum ar fi, de exemplu construcțiile cu conectori corelativi, precum ***ne samo – nego.*** Iată câteva exemple:

(1) **„ ...Am trei fečor: doi mușki şi o jensca, doi fil' şi o fil'e"** (*Am trei feciori: doi bărbați şi o femeie, doi fii şi o fica")*[Doričič Anton, 55 ani, Jeián, 1982].

„ Za vręme rata, când a fost osta; ni ie nepocretna, nego bolna iaco" (*În timpul războiului, când a fost război; nu e imobiliată /la pat/, dar e foarte bolnavă.)*[Tone Turcovič, 57 ani, Jeián, 1982].

„ **Noge imam slabe, pičorele me doru"** *(Am picioare slabe, picioarele mă dor)* [Tone Doričič, lu Kľone, 69 ani, Jeián, 1992].

Alteori trecerea de la termenii croați ai unei sintagme sunt înlocuiți **treptat** cu corespondentele lor istroromâne, de exemplu: **„ Ke şi čia-n vârh de selişte sus av stara țârcva, stara beşęreca... betăra beşęreca.. e şi d-atunče pac av facut"** *(Că şi acia-n vârful satului sus au făcut...bătrâna biserică, vechea biserică)* [Sancovič Mate, 78 de ani, Jeián, 1982].

(2) „ **Ne samo io, nego vişe l'udi" (***Nu numai eu, ci mai mulți oameni)* [Sancovič Mate, 78 de ani, Jeián, 1982]. În acest exemplu se observă cum din cauza cadrului sintactic specific croat, vorbitorul renunță la cuvântul *omir*, din propiul idiom, pentru a-l include pe cel croat *l'udi „oameni"*.

Adesea în diferite contexte pe teme uzuale vorbitorii trec pe neobservate de la un cod lingvistic la altul, de exemplu:„**Atunče aveț din Rica curiera na uitro, osam i pol, onda ie deset pol, onda ie cuarat şi dvanaist...** (Atunci aveți autobuzul din Rieka de dimineați, opt şi jumătate, apoi zece şi jumatate, apoi la un sfert la douăsprezece...)[Anton Doričič, 65 de ani, Jeián, 1992].

„A vro vota popiem şi zălica vir, pac cu radensca, cu mineralna ăpa. Ma vro vota, ma retco şă. Măi bire-i ne! Bę nu-i sâro. Şi de poliție te morę ste vedę pre căle când tråje auto. Poliția te căța țe le iă dozvola. Că-i măi bire ne bę niş." *(Câteodată beau şi puțin vin, dar cu radensca, apă minerală. Dar câteodată, dar rar aşa. Mai bine nu! A bea nu-i sănătos. Şi poliția te poate vedea pe stradă când conduci automobilul. Poliția te agață şi îți ia permisul. Că-i mai bine a nu bea nimic.)*[Pepo Glavina, 42 de ani, Suşnievița, aprilie, 2000].

„Io jives ân Lucavăț, opčina Mătul'i, lă de Mătul'i doi kilometri. Şi a mę căsa ăm privatno , ie acăsa doi cature *şi* radion-ăm ş-aşă, bire...

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

Ne, ân Jeiăn n-åm niş. Io åm mes t"a de-acåsa. Ân Lucavăţ åm cåsa mę. Sto dvadeset i sedăm, Lucavăţ. Din Jeiăn ie petnaist kilometri pâr la Lucavăţ...Pocoinile-a fost din Lucavăţ, ie-a colę biveit." *(Io locuiesc în Lucavăţ, comuna Matuli, de la Matuli doi kilometri. Şi casa o am în proprietate, este o casă cu două caturi şi atelier am şi aşa, bine ...Nu, în Jeiăn nu am nimic. Eu am plecat (am mers) de acasă. În Lucavăţ am casa mea. O sută douăzeci şi şapte, Lucavăţ. Din Jeiăn e 15 kilometri până la Lucavăţ... Răposatul a fost din Lucavăţ, el acolo a locuit (trăit))* [Pepo Doričič, 50 de ani, originar din Jeiăn, mai, 2007].

Frecventele pendulări ale vorbitorilor istroromâni, mai ales, in discursul lor dialogat, de la codul limbii materne la cel al limbii croate, «anunță» o slăbire a competenței lingvistice în propriul lor idiom. De aceea, este necesar să se realizeze un echilibru în ceea ce privește competența bilingvă, cu atât mai mult în cazul membrilor unor comunități etnice mai mici, prin măsuri culturale menite să conserve şi să consolideze ambele sisteme lingvistice. Iar acest lucru va putea fi posibil numai în măsura în care autoritățile române şi croate se vor implica responsabil.

Un început, în acest sens, l-a constituit cel de-al III-lea simpozion internațional dedicat limbilor în contact, de la Pola (Croația), din 31 martie – 1 aprilie, 2000, de data aceasta având ca temă ***Idiomul istroromân ieri, astăzi, mâine***. La această importantă reuniune ştiințifică internațională, pe bună dreptate numită de participanți « Primul Congres Internațional al Istroromânilor », cu o problematică extrem de interesantă – ***identitatea lingvistică a istroromânilor*** – au participat lingvişti, istorici, etnologi, oameni de cultură şi de presă din Italia, Croația şi România, reprezentanți ai autorităților croate locale şi române de la ambasada noastră din Zagreb, parlamentari, consilieri guvernamentali şi prezidențiali români.

Inițiatorii acestei reuniuni au fost prof. univ. dr. Goran Filipi, decanul Facultății de Filozofie din Pola, cunoscut prin lucrările sale de referință despre dialectul istroromân, şi dr. Petru Emil Rațiu, preşedintele Asociației culturale istroromâne "Andrei Glavina" de la Roma, un inimos susținător al afirmării identității istroromânilor şi al ocrotirii graiului lor. În intenția organizatorilor, ca de altfel şi a celor invitați să participe la acest prim "**Congres al istroromânilor"**, a fost, între altele, şi implicarea unor factori guvernamentali din Croația şi România, în vederea acordării unei minime tutele instituționale acestui mic grup etnic şi graiului său, care s-a conservat vreme de secole, de când s-a desprins de matca sa străromâna.

Au mai participat cercetători din Italia, Franța, Belgia, România şi Croația: lingvişti, etnologi, istorici, precum şi membri ai Parlamentului

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

României, conducători de departamente pentru românii de pretutindeni de la Ministerul Educației Naționale şi Ministerul Culturii, reprezentanți ai mediei românești de la Radio România Internațional, TV – Arad şi Pola etc. Nu au lipsit, desigur, nici reprezentanții unor organisme internaționale din Consiliul Europei, de la departamentele pentru limbi regionale.

Dintre lingviştii români, care au studiat îndeaproape dialectul istroromân, au participat cu comunicări dr. Petru Neiescu, de la filiala Academiei Române din Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Vasile Frățilă şi prof. univ. dr. Richard Sârbu de la Universitatea de Vest din Timişoara.

Cu ocazia acestei reuniuni internaționale de mare anvergură, prima de acest fel inițiată de autorități croate (NB!), participanților li s-a oferit minunatul prilej de a lua contact direct cu membrii comunităților istroromâne din localitățile Jeiane (Jeiăn), Susnievița, Kostârčane, Bârdo, Sucodru, Noselo, prin deplasările organizate la nord şi la sud de Muntele Učka, unde aceştia viețuiesc de veacuri, conservându-şi tradițiile, portul şi graiul, în ciuda numărului lor tot mai mic (în prezent, circa 300, după informațiile pe care le deținem) şi al mediului aloglot în care ființează, fiind supuşi la o puternică influență de lungă durată din partea limbii oficiale croate, limba populației majoritare.

Cauzele sunt multe: abandonarea vechilor ocupații din domenii în care termenii vechi românești erau indispensabili procesului de comunicare, abandonarea dialectului de către tineri prin părăsirea ținutului natal cu ocazia schimbării locului de muncă în alte oraşe, prin căsătorii în alte localități, apelul frecvent la limba croată, limba populației majoritare, în diversele circumstanțe vitale din afara vetrei satului etc.

Si totuşi relevanța celor văzute şi auzite la istroromâni în acele zile la Susnievița şi, mai ales, la Jeiăn, a fost una marcată de optimism: ei, românii sau vlahii istrieni, cicii, ciribirii ori „istrovlahii", cum li se mai spune prin partea locului, vor mai dăinui încă multă vreme prin limba lor străMoşească, fiind animați de gândul identității lor şi stăruind în tradiții culturale proprii numai lor, conservate şi cultivate în continuare cu atâta râvnă de tinerii şi de vârstnicii grupați în Asociația culturală „Jeianski zvonciari" - „Clopotarii din Jeiăn".În această societate cultural-artistică se cântă, se joacă şi *se cuvântă* „jeienește". Liderii acestui ansamblu artistic se remarcă prin pricepere, profesionalism şi devoțiune ca inimoşi propagatori ai cultului pentru străvechiul lor grai, ca sprijinitori şi cultivatori ai tradițiilor istroromâne, ca autori de texte în grai pentru piesele lor muzicale destinate spectacolelor din țară şi din străinătate. Tinerii şi mai vârstnicii interpreți ai ansamblului folcloric din Jeiăn, laolaltă cu ceilalți săteni însoțitori, au lăsat tuturor celor veniți de la simpozion impresii de neuitat şi, mai presus de

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

orice, hotărârea lor fermă de a dăinui cu orice preț și de acum înainte în spațiu și timp, prin limbă, tradiții, cântece și dansuri.

Acesta, ca și alte asemenea momente, trăite la vederea chipurilor luminate de un binefăcător optimism ale colocutorilor noștri localnici, ne-au transmis o stare de liniște la gândul că peste ani, când vom reveni pe aceste locuri, poate cu ocazia unui viitor congres al istroromânilor, vom constata cu satisfacție împlinirea dezideratelor mărturisite de oamenii locurilor vizitate: amplificarea interesului pentru conservarea și cultivarea limbii și a tradițiilor comunității de istroromâni.

Dar de atunci s-au scurs 18 ani și in sprijinul idealului afirmat în aprilie 2000 nu s-a făcut mai nimic substanțial din partea autorităților.

E drept, cercetările acestui dialect au continuat, s-au intensificat chiar. Asta poate și de teama cercetătorilor că nu le mai ajunge timpul să înregistreze tot ce s-a mai păstrat din tezaurul străvechi al românității noastre occidentale, amenințat cu dispariția sub imperiul masivelor influențe aloglote. Bunăoară, în septembrie 2007 un grup de universitari timișoreni au întreprins, în cadrul unui grant de cercetare (director de program – prof. dr. Vasile Frățilă, membri : prof. univ. dr. Richard Sârbu, asist. univ. drd. Ana Maria Pop, asist. univ. drd. Gabriel Bărdășan, prof. drd. Lucian Miclăuș), timp de 10 zile, ample anchete dialectale în localitățile cu istroromâni. La un răstimp de numai un an, în aceeași zonă s-a deplasat un grup de cercetători etnologi de la Complexul Muzeal « Astra » din Sibiu, care au izbutit să pună în evidență o seamă de valori culturale tradiționale istroromâne și să aducă, ulterior, la cunoștința celor interesați prețioase informații etnografice prind istroromânii.

E drept că s-a inițiat din partea revistei Formula AS o amplă acțiune de aducere la cunoștința românilor a unor prețioase informații de ultima oră despre destinul istroromânilor, despre ocupațiile, tradițiile, obiceiurile și starea graiului lor. Revista a prilejuit numeroșilor cititori să-și exprime în paginile ei gândurile lor despre ce trebuie făcut pentru salvarea acestei comunități românești de la dispariție și pentru revigorarea ei.

E drept că s-au mai organizat manifestări menite să sensibilizeze publicul larg de la noi din țară și din alte părți, cu privire la chestiunea istroromânilor. Astfel, în mai 2007 Ervino Curtis și soția sa Elena Pantazescu din Trieste, doi inimoși și generoși propagatori ai istoriei, limbii, tradițiilor și culturii acestei mici comunități lăsată uitării de toți, au organizat o expoziție itinerantă intitulată *„Istroromeni, una picolla cultura nella grande storia”*. Cu acestă expoziție s-au deplasat ulterior și înalte orașe din Italia și Austria, iar la noi în țară au poposit la Timișoara și la Sibiu. În iulie anul trecut ansamblul *„clopotarilor din Jeián*” a fost invitat la *Festivalul*

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

inimilor de la Timişoara, unde s-a bucurat de o călduroasă primire şi de un binemeritat succes. Iar la începutul lui septembrie, 2008, la Sibiu, într-o amplă manifestare, bine organizată de colectivul de la Complexul Muzeal Naţional „Astra", într-o triplă dimensiune cultural-artistică: expoziţia itinerantă „*Istroromânii ieri şi azi"*, organizată de soţii Ervino şi Elena Curtis, un simpozion cu tema „*Istroromânii: repere cultural-istorice"*, la care au participat cadre didactice universitare din Sibiu şi Timişoara, cercetători cu preocupări îndelungate în domeniu, ziarişti, oameni de cultură şi un numeros public. Cel de-al treilea moment l-a constituit spectacolul folcloric prezentat de *„**zvonciarii"*** istroromâni.

Toate acestea sunt mai mult decât salutare, dovedind nu numai un interes pentru o curiozitate ştiinţifică, sau un exerciţiu cultural de rutină, ci aşa cum se exprimă un binecunoscut prieten al istroromânilor de dincolo de Prut, Vlad Cubreacov, un angajament total întru salvarea şi dăinuirea identităţii istroromâne în Istria[9].

În ultima vreme se observă o oarecare înviorare a interesului manifestat de autorităţile locale croate faţă de conservarea limbii şi tradiţiilor vlahilor istrieni. Avem în vedere recentele manifestări cultural – ştiinţifice care au avut loc între 10 şi 12 iulie 2009, la Jeiăn şi Suşnievița, organizate de localnici şi autorităţile locale sub genericul *„**Zilele limbii vlahe din Jeiăn şi Suşnievița"***, fiind prilejuite de proiectul iniţiat de Zvjezdana Vrzič, de la Universitatea din New–York , intitulat *„**Conservarea limbii vlahe sau jeienene"*** – care a debutat, în cele două localităţi , cu o sesiune de comunicări ştiinţifice, la care au participat lingvişti şi etnologi din România, F.R.J. Macedonia şi Croaţia, oficialităţi locale şi membri ai comunităţii lingvistice de vlahi istrieni.

Totuşi, considerăm că va trebui să se întreprindă mult mai mult din partea autorităţilor noastre şi croate în direcţia conservării aceste mici etnii de sorginte străromână, a tradiţiilor şi graiului ei, mai ales acum când istroromâna a fost inclusă de către UNESCO în « Cartea roşie » a limbilor ameninţate cu dispariţia.

Credem că implicarea autorităţilor române şi croate în consolidarea identităţii lor, nu trebuie să se manifeste doar în plan informal, ci în angajarea unui substanţial sprijin material acordat formaţiunilor cultural-

[9] Deputatul basarabean este membru al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, iniţiatorul Proiectului de Rezoluţie prezentat la Strasbourg, intitulat *"Istroromânii trebuie salvaţi"*, prin care a adus chestiunea istroromânilor pe agenda forurilor europene şi internaţionale. În acest proiect salvarea identităţii istroromânilor este considerată a fi o prioritate stringentă, care impune statului croat şi celui român o implicare instituţională şi financiară efectivă.

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

artistice şi comunității de istroromâni, în general, pentru afirmarea identității lor pe multiple planuri: cultură, învățământ. Materializarea acestui sprijin ***efectiv*** ar putea consta în acordarea de burse de studii tinerilor istroromâni, înlesnirea mai multor multe vizite, ca invitați, în România (unele şi în localități cu minoritatea croată de la noi, organizarea unor şcoli de vară şi tabere de creație la Jeián, popasuri cu picnic, organizate de firmele noastre şi croate de turism pentru cei care merg pe coasta Adriaticei etc. – şi de ce nu ? – ***inițierea unor minme investiții economice în zonă,*** care să le asigure localnicilor stabilitatea în ținutul natal.

... După cum ne informează, printr-un mesaj electronic, doctorul Petru Rațiu, președintele Asociației ”Andrei Glavina” din Roma, un mare susținător al istroromânilor, se pare că unele lucruri tind să se schimbe şi să fie orientate spre calea firească. Astfel, la 8 noiembrie 2016 s-a inaugurat la Suşnievița, în regiunea Istria din Croația, clădirea şcolii din localitate, existentă din 1904, acum complet renovată, în cadrul unei ceremonii la care au participat noul ambasador al României în Croația, cea mai frumoasă școală elementară din Croația, cu mobilier nou şi cărți pe care le-a donat statul român! La inaugurare au participat dl. Constantin Grigorie şi ambasadorul de până acum, Dl. Cosmin Dinescu, căruia i se datorează, în cea mai mare parte, această realizare, împreună cu autoritățile regionale istriene şi locale, cadre didactice, între care doamna. Viviana Berkarich, care susține de câțiva ani un curs de dialect istroromân la respectiva şcoală, mari personalități, ca academicianul şi profesorul de la Universitatea din Zagreb, care studiază de o viață dialectul istroromân, academicianul August Kovacec şi profesorul Goran Filipi de la Universitatea din Pola – autorul Atlasului lingvistic istroromân, primul care a introdus un curs de limba română la Universitatea din Pola.

Cercetările privind istoria, limba şi tradițiile istroromânilor, destinul lor, în general, sunt astăzi deosebit de actuale, întrucât unii lingvişti şi etnologi străini ignoră o seamă de fapte lingvistice evidente şi adevărul istoric, realitatea însăşi, şi anume, faptul că istroromâna de astăzi reprezintă un adevărat ***muzeu viu al limbii române,*** care reflectă prin categoriile sale lexico-gramaticale principale faze timpurii ale românei comune. Se neagă, în esență, substanța românească a acestui dialect, consistența sa, şi se pune sub semnul întrebării chiar şi existența bilingvismului la vorbitorii istroromâni de azi. Se ignoră – sperăm că din neştiință – caracterul sistemic al graiurilor istroromâne[10].

[10] Iosip Miličevič, *Postoje li istrorumunji? “Annales, Anali za istrske in mediteranske študije*”, 6/’95, Series historia et sociologia, 2, Koper, 1995, p. 99.

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)

Nu mai puțin șocante se dovedesc a fi și teoriile unor cercetători, care recurg la diverse «argumente originale», inadmisibile din punct de vedere științific, cel puțin cele ce privesc idiomul istroromân[11]. După părerea lor, idiomul «ciribir» (istroromân – n.n. R.S.) nu este un dialect al limbii române comune, ci o limbă străveche, care își are obârșia în antichitatea civilizației preiraniene din Asia Mică și în care comunicau strămoșii croaților de astăzi.

Deși în principiu suntem de acord cu autorii citați, referitor la necesitatea conservării comunităților lingvistice – relicve, cu tradițiile lor străvechi și cu valorile lor culturale, nu putem accepta teoriile lor despre originea istroromânilor și a idiomului lor.

Pe o poziție fundamental opusă față de aceşti cercetători se situează o serie întreagă de remarcabili lingviști străini și români cum ar fi de exemplu, August Kovačec, Goran Filipi, Petru Neiescu, Vasile Frățilă, Elena Scărlătoiu și alții[12], care cu mare atenție și cu un deosebit interes, bazându-se pe fapte de limbă concrete și relevante, determină statutul etnolingvistic al istroromânilor de azi, potrivit unor exigențe științifice obiective. Astfel de cercetări se dovedesc a fi deosebit de prețioase, mai ales acum, în contextul Europei de azi, cu politica ei deschisă de considerare și susținere a năzuințelor oricărei comunități etnice și lingvistice, indiferent de mărimea ei, deoarece valorile culturale ale fiecăreia, create în decursul veacurilor, reprezintă un aport original și prețios la tezaurul cultural general european.

[11] Prof. dr. Ivan Biondič, dr. A.Ž. Lovrić, dr. Stjepan Murgić, dr. Mladen Rac, *Žejanci su prahrvati, a ne Rumunji*, "Glas Istre", 9 oct, 2000, p. 19.

[12] Vezi, de exemplu, în aceeași revistă *"Annales, Anali za istrske in mediteranske študije"*, 6/'95, *Series historia et sociologia*, 2, Koper, 1995: August Kovačec, *Iezik istarskih "Rumunija", p. 65-74;* idem, *Hrvatski i talijanski uticaji u istrorumunjskoj gramatici*, p. 89-97*;* Goran Filipi, *Istrska ornitonimia: ptičja imena v istrorumunskih govorih*, p. 77-88; Srdja Orbanić, *Status attuale delle comunità istroromene*, p.57-64; Ervino Curtis, *La lingua, la storia, le tradizioni degli istroromeni*, în vol. *L'Istroromeno. La lingua, la cultura, la storia. Parliamone per salvarlo*, Trieste, 1996, p. 6-12; Fulvio Di Gregorio, *Alcune note storiche sugli istroromeni*, în același volum *L'Istroromeno…*, p. 20-24; Dario Marušič, *Le tradizioni musicali dei rumeri*, în același volum *L'Isroromeno…, p. 14-19.* Cf. și Elena Scărlătoiu, *Istroromânii și istroromâna. Relațiile lingvistice cu slavii de sud*, București, 1998.

BDD-A32078 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:24 UTC)